

Předkládaná kniha po delší době znovu představuje sběratelskou práci a vypravěčské umění Bohumíra Štégera (1908–1985). Některé z jeho pověstí a pohádek již byly publikovány několikrát, jiné však naopak vůbec. Snahou tohoto vydání je uspořádat Štégerovo dílo a vydat zvlášť pověsti o hradech a zámcích, zvlášť pověsti a pohádky ze Sudet vč. prací místopisně neurčených a Pověsti a pohádky z Hané a Záhoří, které Vám právě představujeme. Jejich velká část byla publikována jen jednou, a to právě před 60 lety. Myslíme tedy, že nastal čas pustit květnaté dílo pana Štégera mezi děti i dospělé. Pro některé povídky to bude premiéra, cestu jim jistě usnadní půvabné ilustrace mladé kreslířky Pavly Baštanové.

Bohumír Štéger pracoval desítky let jako finanční úředník, v 50. letech byl inspektorem pro kulturu u Okresního národního výboru Kojetín. Poté byl zaměstnán na zámku v Tovačově – nejprve na pobočce přerovského muzea J. A. Komenského, později na odloučeném pracovišti Státního okresního archivu Přerov. Vrcholem jeho tvorby bylo literární zpracování desítek pověstí, především z Hané a Záhoří. V roce 1957 vyšly dvě knihy těchto povídek (Hanácké pohádky a pověsti, Pověsti o hradech a zámcích). Roku 1973 byla vydána kniha Zázračná slunečnice. Posmrtně byl vydán soubor Kam až dohlédneš z věže tovačovského zámku (2001).

V. Švec

© Text Bohumír Štéger, Vilém Švec

© Ilustrace Pavla Baštanová

ISBN 978-80-87091-75-3

JIŽNÍ HANÁ

O JEČMÍNKOVI

Už je tomu tak dávno, že si nikdo nepamatuje, kdy to vlastně bylo. Tehdy žil na Chropyňském zámku bohatý a mocný pán, který nemilosrdně utiskoval svoje poddané; manželku měl však hodnou, laskavou a dobrosrdečnou, a ta napravovala po celý život křivdy spáchané jejím zlým manželem. Říká se – a je to pravda, že tak dlouho se chodí se džbánem pro vodu, až se ucho utrhne: Nějaký nehodný člověk, který se chtěl chropyňskému pánu zavděčit, mu požaloval, že jeho žena chodí mezi lidmi a rozdává jim jídlo, šaty a peníze. Tenkrát se šlechtic tak rozzuřil, že rozkázal svým drábům, aby jeho paní vyvedli ze země jako nějakou špatnou ženskou. Ihned vyšel ze zámecké brány smutný průvod, ale nebylo jediného člověka, který by se nešťastné paní posmíval nebo po ní hodil kamenem. Na večer došli až k velkému lánu ječmene pod lesem. I těm otrlým drábům bylo líto krásné a dobrotivé paní, a proto jí dovolili v tom ječmeni přenocovat; a tam se jí narodil chlapeček krásný jako obrázek. Když ráno ještě za tmy jeli okolo pole sedláci na robotu, našli tam maminku i s děťátkem. Hned je naložili na vůz a odvezli do dědiny, a tam je skrývali před zlým pánem chropyňským, až zase mohli utíkat dále. Tomu chlapci dali jméno Ječmínek, že se narodil v ječmeni.

Drábi se vrátili domů a řekli pánovi, že jeho ženu roztrhali v lese vlci; a ten zlý člověk měl z toho radost. Ale po čase ho začalo svědomí zle trápit, a tak se dal na pití a pil tolik, až se z toho těžce roznemohl. A tehdy, když v horečkách volával po své ženě a upřímně svých černých skutků litoval, prozradila mu jedna stařenka, že jeho paní neroztrhali vlci, ale že někde ve světě žije i se synáčkem – Ječmínkem; hned šlechtic dal rozkaz všem svým poddaným, aby prohledali celou zemi křížem krážem a přivedli jeho ženu i chlapce, že je na kolenou odprosí. Ale už bylo pozdě.

Rok co rok od té doby, i po smrti chropyňského pána, hledávali na Hané Ječmínka a jeho matku. Ale nikdy je nikdo nenašel.

Lidé toužili ještě dlouho po princí Ječmínkovi, protože věřili, že bude laskavým vladařem a uleví jim v těžké robotě. Tak považovali i císaře Josefa II. za bájného Ječmínka a nechtěli uvěřit, že zemřel; po celé Hané se šeptalo, že je živ, ale zlí páni že ho kdesi uvěznili, protože robotnému lidu přál.

R. 1847 byla na Hané taková pohroma, že všechny brambory už na poli pohnily a voda v řekách byla tak otrávená, takže ryby lekaly a raci z vody utíkali. Tehdy znovu ožily pověsti o Ječmínkovi a jedno malé děvčátko vidělo – ve spánku – krásného chlapce

v knížecích šatečkách, jak chodí v noci po poli a hladí ručkama potlučené klasy ječmene; a ty hned ožily a rozzelenaly se jako před krupobitím. A celá Haná viděla v tom zjevení Ječmínka. Tak se z víry porobeného a trpícího lidu zrodila a udržovala pohádka, plná naděje v lepší časy; a řeč se mluvila, voda tekla a pohádka se vyprávěla.

U silnice z Kojetína do Měrovic, tak skoro v půli cesty, stojí a svítí bílými stěnami starodávná kaplička svaté Anny. Daleko široko nevidět nic jiného než pole a pole. Ale mohl tam stávat velký poutní kostel, kdyby se nebylo bývalo stalo to, co se stalo.

Však poslouvejte!

Je tomu již velice dávno, hned po švédské válce, co se v Kojetíně zakoupil kupec až z vlašské země Tobiáš de Marco. Přiženil se sem a časem se naučil dobře moravsky, takže z jeho šesti dětí už byli praví Hanáci. Ten kupec seděl jednou večer na lavičce před svým domem a odpočíval. Vtom jel po rynku jakýsi cizí vandrovník s vozičkem a dal se s milým Tobiášem do řeči. Prodával všelijaké figurky a kupec od něho koupil pěknou sošku Panny Marie s děťátkem. Že byl člověk bohatý, dal postavit na svém pozemku kapličku a tam postavit tu sošku. Zdaleka se tam hrnuli lidé, přicházelo jedno procesí za druhým, muziky vyhrávaly a Kojetáci tam honem nastavěli boudy a v nich prodávali svaté obrázky, perník a kyselé oharky; do kostela ve městě nechodil pomalu žádný.

Kojetínský pan farář chtěl tam místo té kapličky postavit velký kostel pro poutníky, ale v Olomouci mu to nedovolili a kázali, aby

raději zvykal lidi na kostel ve městě. On říkal, že lidé chodí do pole kvůli té krásné sošce – a oni zase, aby ji teda v tichosti přenesl do kostela ve městě, že si lidé zase zvyknou chodit do kostela tam. A tak se i stalo a kroměřížský pan děkan potichu bez parády tu sošku přenesl do města. Lidé si mysleli, že ta socha tam sama utekla a že si ona sama přeje být ve velkém kostele a ne v malé kapličce, a tak zase začali chodit do kostela v Kojetíně.

Do kaple v polích dali svatou Annu, a tak se místu od té doby říká U Svaté Anny.

O VELKÉ SLUNEČNICI

Ignáček byl už velký chlapec, ale nehnal se tuze ani do učení, ani do žádné práce. Ještě tak pást krávy, to mohl ležet na měkkém trávníku a pod širokým tátovým kloboukem podřimkovat; jen chvílemi pokřikoval – po chlapisku – na Stračenu nebo Drkulu – a to mu bylo ještě zatěžko a tuze brblával.

Jednou se tak povaloval na louce, když tu přes něho padl stín; nazvedl se trochu na loktech a zamžoural očima po stařence, která nad ním stála opřená o čagánek a pokyvovala bílou hlavičkou:

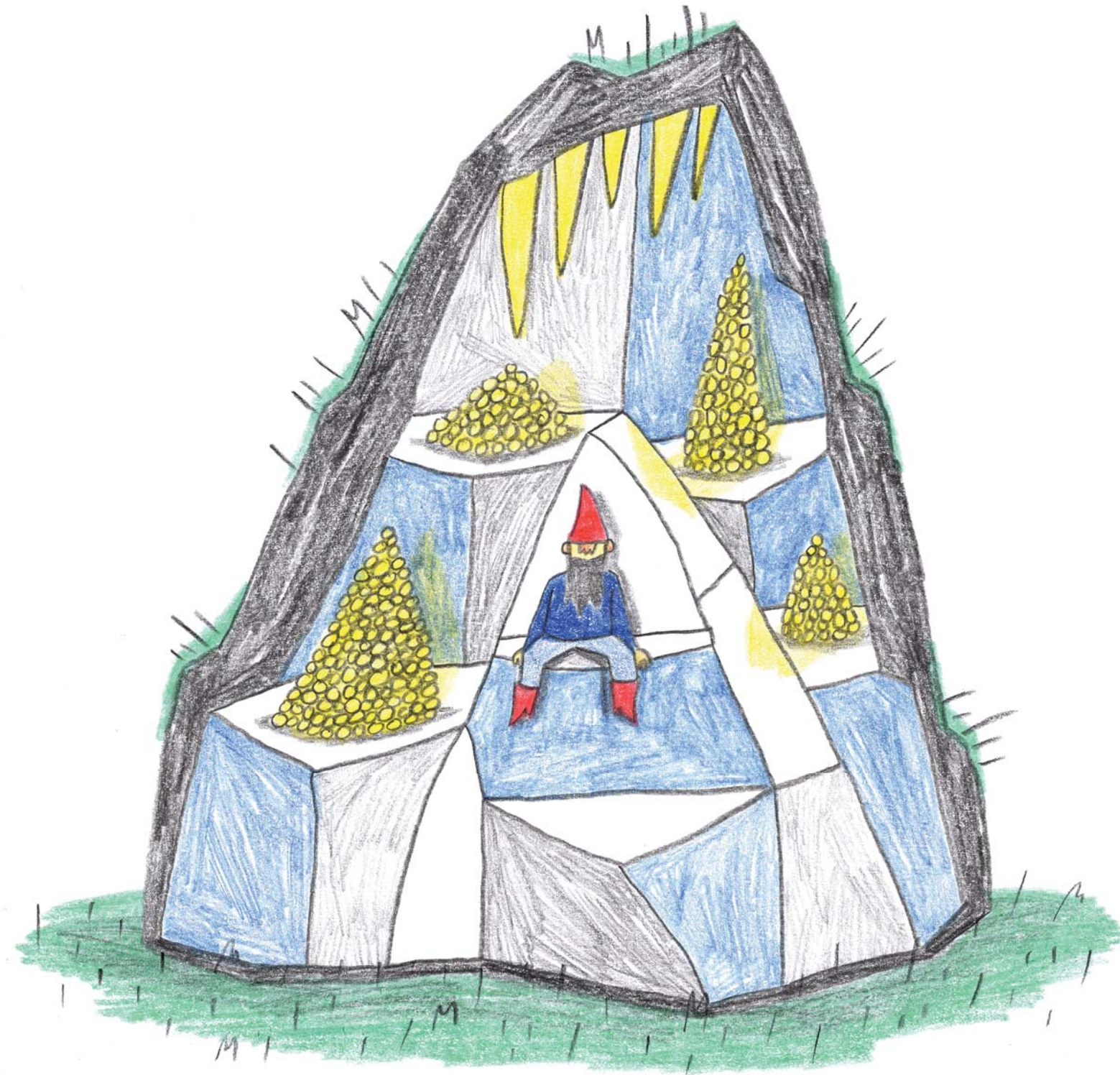
„Chlapče, chlapče, že tě není haňba tak celý den nic nedělat! Tady si vezmi aspoň toto malé semínko a zasej je a zalej!“

M: ...haňba, košulanda banda...

„Slunečnicové semínko,“ hučel lenocho, „to mi cosi dala, bába jedna.“

Převalil se na druhý bok a spal dále, semínko pořád v hrsti. Ale k večeru, než hnal krávy domů, přece jen milé semínko zasadil a trošku na noc zalil. A už se brali domů. Stračenka zvonila bim – bam a Drkulka bum – bim – bam. Ignáček se najedl zemáků a zapil mlékem; a že už na zvonici zvonil zvoneček a volal po vesnici:

Po – dó – jit, po – dó – jit!

V Kyžlírově u Potštátu (*Kyžlířov – německy Gaisdorf je vesnice, část města Potštát v okrese Přerov*) žil jeden člověk; byl z usedlosti, ale že jich bylo moc dětí a jenom nejstarší směl dostat živnost, stal se drvařem. Den co den kromě neděle rubal na panském stromy, sám je řezal a skládal do láter. Večer pojedli se ženou polévku nebo trochu zemáků, pohráli si s malou Linkou a šli spát. Až jednou na něho doma dlouho čekali, ale on už nikdy nepřišel. – Strom, který stahoval, se nějak korunou zachytil, a jak padal, zabil drvařově ženě muže a malé Lince otce.

To děvčátko ještě nerozumělo, že je sirotkem, ale vdova hrozně vyváděla, protože věděla, jaký psí život na ni čeká. A také čekal. Do práce ani posluhy ji nikdo nevzal, že co s tím děckem! A tak málo jedly a byly o hladu. Krást vdova neuměla ani nechtěla, a tak si jednou vzala do hlavy, že i s tou malou skočí někde ze skály a bude tomu trápení aspoň konec.

Vzala Linku do náručí a šla do skal v potštátských horách. Moc se modlila a ještě víc plakala a to malé hladila a potom zavřela oči a chtěla do té jedné hluboké strže skočit. Najednou cosi zadunělo, jako když se bouřka blíží, a před vdovou se otevřela

ve skále brána do podzemí. Ona se neudržela a vešla tam i s děvčátkem, však stejně byla připravena na smrt, a tak jí už na ničem nezáleželo.

Kus šla temnou chodbou, až přišla do ohromné jeskyně plné pokladů, které ukládali malí trpaslíci v barevných čepičkách. Byli tak malíci jako Linka, ale museli být již velice staří, protože měli šedivé brady až po pás. Na stěnách jeskyně visela benátská zrcadla a ze stropu visely křišťálové lustry jako v kostele na Staré Vodě nebo v potštátském zámku. Na vysokém trůně seděl sám král všech trpaslíků a pěkně s vdovou promluvil, ať si vezme z hromady, co potřebuje. Ona posadila děvčátko na zem k trpaslíčkům a začala nosit v zástěře peníze. A že byla celá pomatená, padaly jí na zem, jedny posbírala, druhé poztrácela, a když vyšla ven na svět, měla v zástěře právě jeden dukát.

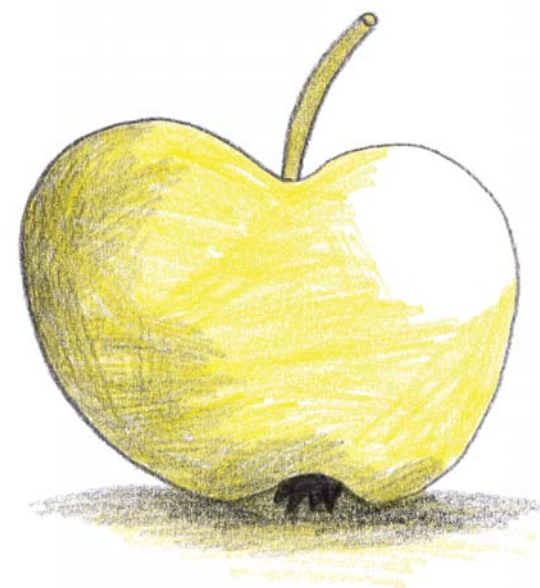
V tu chvíli zase v zemi zadunělo a brána do podzemní říše se s rachotem zavřela – a malá Linka zůstala ve skále. Zoufalá matka běhala kolem té skály celý rok v největším horku i za nejkrutějších mrazů a rvala si vlasy, jak mohla na dcerušku pro peníze zapomenout!

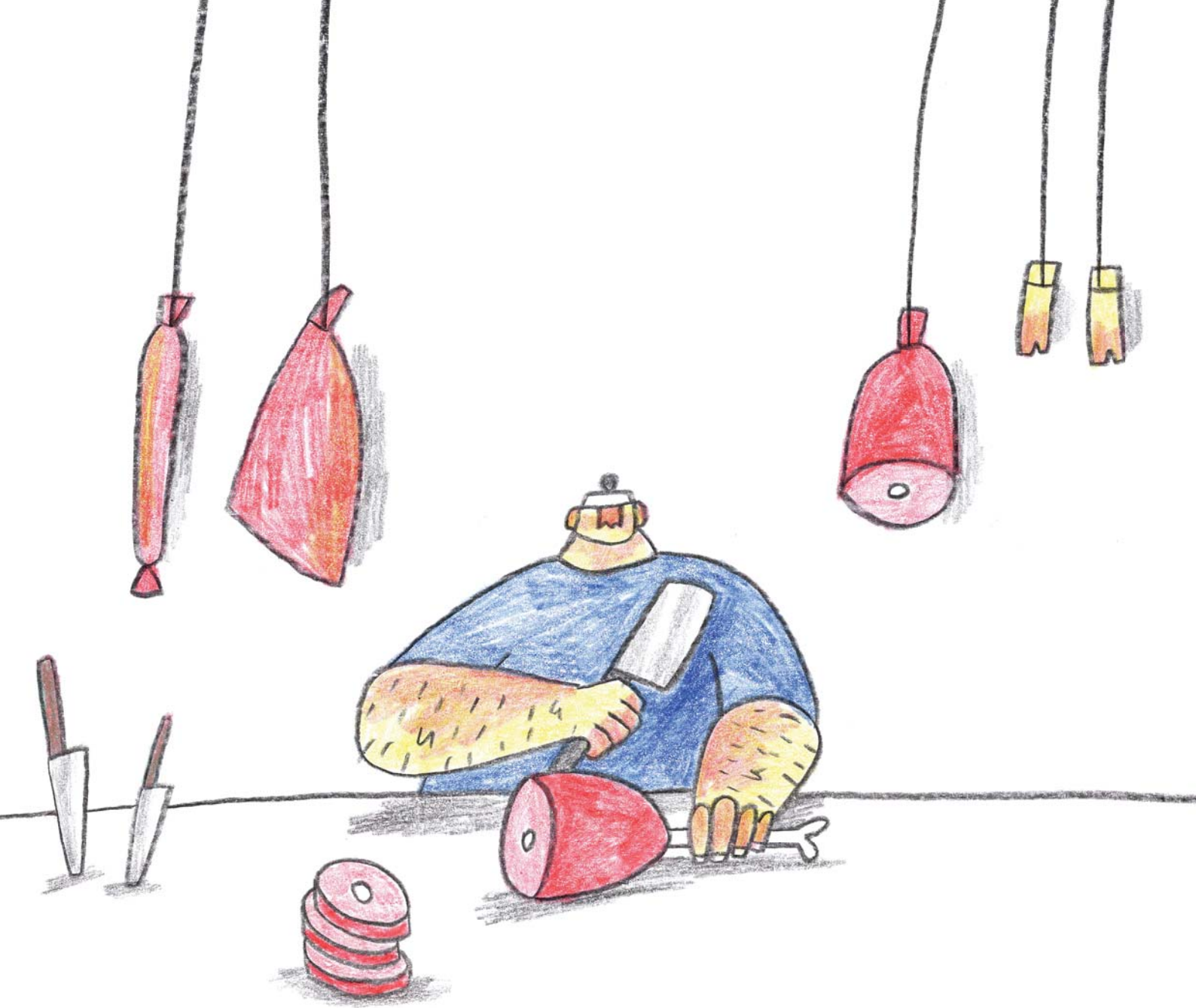
Až právě za rok, za dlouhý a strašný rok se skála znovu otevřela a z ní vyběhla Linka, živá a zdravá a utíkala k mamince;

v ručce nesla žluté jablíčko, to že dostala od trpaslíků. Matka popadla děvčátko do náručí a letěla s ním domů. Na poklady v hoře ani nepomyslela.

Teprve doma poznala, že to jablíčko bylo z ryzího zlata. Prodala je v Olomouci u zlatníka, chaloupku si spravila, kravičku koupila. A brzy se k nim přizpůsobil nebožtíkův kamarád, který byl Linušce hodným tátou a její mamince dobrým manželem.

Na krále trpaslíků do smrti vzpomínali, ale už nikdy do jeho jeskyně nevstoupili.

O HASTRMANOVI

V Oseku byl jeden řezník, a že to byl člověk poctivý, chodili k němu nakupovat lidé i ze sousedních vesnic. Jednou tam přišel jakýsi člověk po myslivecku oblečený v zeleném kabátě a v zeleném kloboučku s koroptvím pírkem. Necpal se k pultu jako druzí; stál pořád vzadu, a teprve když všeci odešli, vybral si pěkné kousky masa, nic nesmlouval, do haléře zaplatil a odešel. A potom chodil často. Moc toho nenamluvil, ale byl to dobrý zákazník, a mistr ho rád obsluhoval.

Všem lidem se nezavděčíš, ani kdybys po hlavě chodil! Za čas již začali někteří lidé řezníkovi vytýkat, proč dovolí, aby u něho cizí člověk nakupoval, nebo prý už není spokojen se svými starými zákazníky? A samé takové hloupé řeči se mistrovi donášely hlavně od některých ženských.

Řezník odporoval, že on je přece na to, aby sekal maso a posloužil každému, kdo k němu přijde do jatky, jenom když poctivě zaplatí, a i kdyby to byl třeba hastrman! Ale to radši neměl říkat! Ženské se do něho v krámě pustily a zepsuly ho tak, že by od něho pes chleba nevzal. A hned všechno překroutily: Že mistr řekl, že je mu každý hastrman milejší než sto oseckých, a to prý jsou stejně zloději, každá slovo

MÍSTOPISNÝ REJSTŘÍK

Bezměrov – obec v okrese Kroměříž. V r. 2006 zde žilo 562 obyvatel.

Bezuchov – záhorská obec v okrese Přerov, v roce 2014 zde žilo 190 obyvatel. K obci se váže starý lidový zvyk velikonočního klapotání živý do dnešních dnů.

Blazice – záhorská obec v okrese Kroměříž, v roce 2014 zde žilo 202 obyvatel. K obci se dodnes pojí tradiční lidový rituál vynášení smrti.

Bohuslávky – obec v okrese Přerov, v roce 2014 zde žilo 331 obyvatel.

Brno – krajské město. Sídlo Jihomoravského kraje, vrcholných orgánů soudní moci České republiky, univerzity. V roce 2015 zde žilo 377 440 obyvatel.

Bystřice pod Hostýnem – město v okrese Kroměříž, v roce 2015 zde žilo 8 369 obyvatel.

Dřevohostice – městys na pomezí Hané a Záhoří v okrese Přerov, v roce 2014 zde žilo 528 obyvatel.

Haná – etnografická oblast nacházející se na střední Moravě, v oblasti hornomoravského úvalu, ohraničená

městy Vyškov, Holešov a Litovel. Název získala podle říčky Hané protékající jejím jižním územím. K Hané se vztahuje skupina nářečí definovaná jako středomoravská. Dodnes se zachovaly početné hanácké folklorní tradice během celého roku, včetně tradičních krojů, zvykosloví či hanáckého nářečí.

Helfštýn – gotická zřícenina jednoho z největších hradů v českých zemích na ostrohu nad městem Týn nad Bečvou. Zakladatelem byl počátkem 14. století šlechtic Friduš z Linavy.

Hlinsko (u Lipníka n. B.) – záhorská obec v okrese Přerov, v roce 2014 zde žilo 219 obyvatel.

Charváty – obec v okrese Olomouc. V r. 2017 zde žilo 862 obyvatel.

Chropyně – město v okrese Kroměříž, v roce 2015 zde žilo 5 027 obyvatel.

Kelč – město v okrese Vsetín, v roce 2015 zde žilo 2 670 obyvatel.

Kladníky – záhorská obec v okrese Přerov, v roce 2014 zde žilo 165 obyvatel.

Eufemie Želecké z Počernic, provdané Stückerovy, otočený hadem – uštkl ji had (1818) a od toho zemřela. Je v tom snad motiv naší pohádky?

Bílá holubička (str. 95)

Z rázovité záhorské obce Šišmy, jediné toho jména v celé ČR. Šišmu držel před bitvou na Bílé hoře Jan (též Hanuš) mladší Skrbenský z Hříště a na Fulneku, tuhý evangelík. Po roce 1623 zde byli katoličtí Lobkovicové, od r. 1635 ještě fanatičtější hrabata z Rottalu.

Pan Hanuš Skrbenský po nezdařeném stavovském povstání uprchl ze země a jeho jméno bylo přibito na šibenici. Pověst je zřejmě tendenční, odstrašovací, z doby protireformační.

Bílá paní v Dřevohosticích – Záhoří (str. 97)

Pověst z Bezuchova na Dřevohosticku. Bezuchov je urbanisticky typická záhorská okrouhlice (uzavřená náves) a udržel se zde (1957) hanácký dialekt. Kdysi zde byl kvetoucí bratrský sbor, jak dosud četná jména ukazují. R. 1594 zde zemřel Pavel Jessenius, biskup Jednoty, jeden ze spoluvůrců slavné Bible kralické.

Smrt kmotrou (str. 101)

Pověst z Komárného, prvé valašské dědiny na horní Juhyni, ještě s kelčským podřečím. Za biskupa Karla II., hraběte z Lichtenštejn-Kastelkornu (1664–1695) tu byl zřízen železný hamr, dnes dávno zaniklý. Myslím, že proto pohádka o podzemních klenutích, kde hořely miliony svíček.

Poklad za stodolou – Záhoří (str. 112)

Příběh, jinak všední, možná vůbec ne pohádkový, zapisují proto, že se týká „zemanské“ obce, kde bývala až čtyři svobodná zemanství.

Švejdová mísa (str. 119)

Kelč s nejbližším okolím, záhorské město (2016 okres VS), má zvláštní dialekt: ani hanácký, ani valašský, ale vysloveně český; proto zařazen tento příběh do sbírky, aby zachytil aspoň částečně dnes již mizející nářečí – Jinak způsob boje světlohošů s bezhlavými jezdci připomíná bojové formování z časů třicetileté války. A od „Švejdovy mísy“ ostřelovali skutečně Švédi město a zámek Kelč.

Količinská kaplička (str. 130)

Količín (*nářečně Količén, VŠ*), západně od Holešova. Zdá se, že tam skutečně provedli před více než třemi sty lety zfanatizovaní vojáci něco podobného, jako jejich následovníci ve 20. stol. v Lidicích nebo v Oradour-sur-Glane.

Z rodu emigrantů Vojířů z Bogdunčovic pocházel, ovšem již docela poněmčený, Martin Wilhelm Remus von Woyrsch (1847–1920) pruský polní maršál z 1. světové války.

Věšťák v Soběchlebích, (str. 148) Kovářův syn (str. 151)

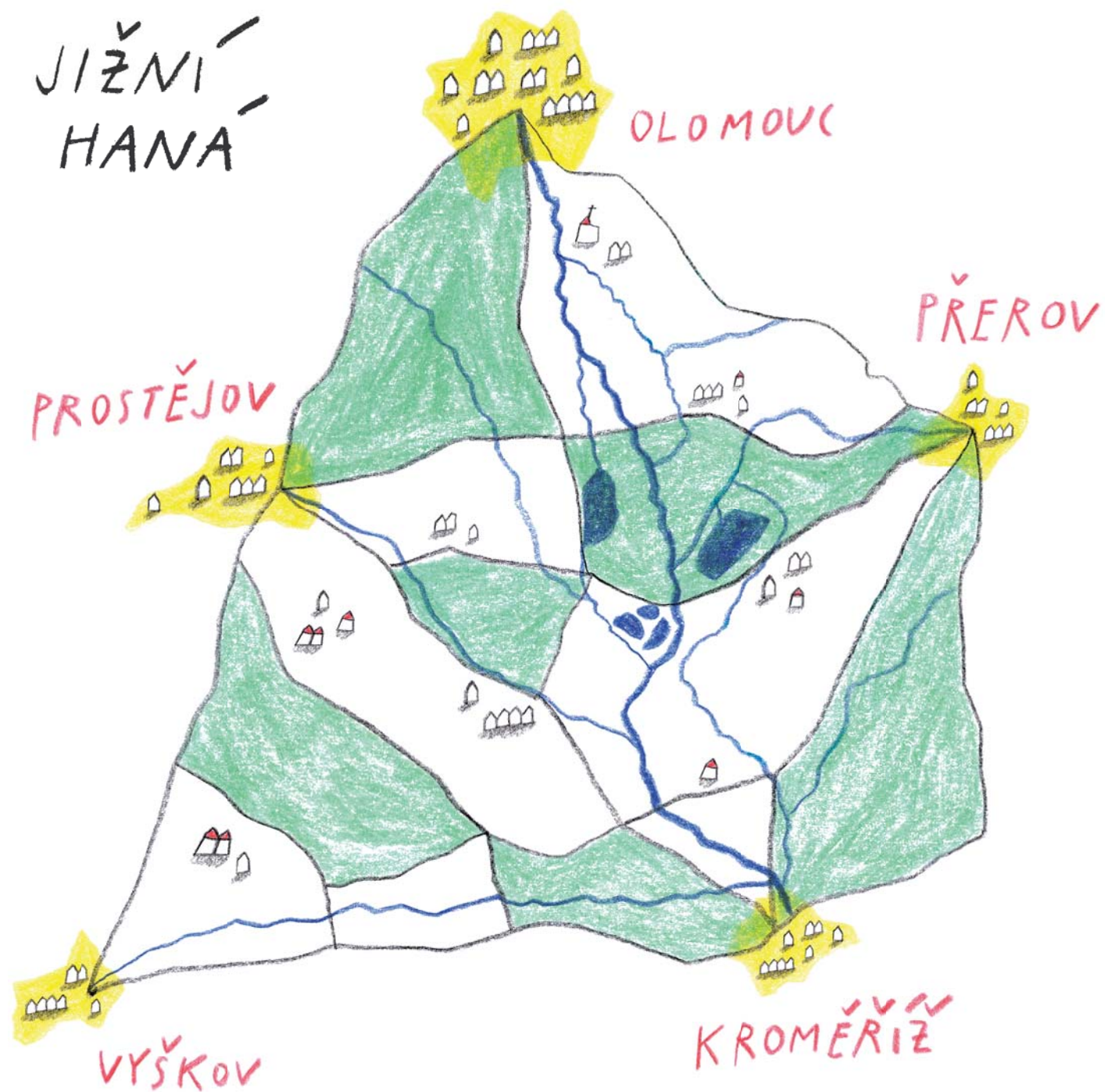
Dvě pohádky z rázovité záhorské obce Soběchleb mezi Lipníkem nad Bečvou a Bystřicí pod Hostýnem, kde poměrně nejdéle se udržel záhorský kroj. Povídání o „Věšťákovi“ (= dítěti věštky) ukazuje hloubku pověry, do které náš lid zapadl v době protireformační. – Pohádka „Kovářův syn“ navazuje na známou píseň o kováři, který kuje na zlatých podkovách, a jak ten kovářský Pavel nejkrásnější zlato nabył – hodnou ženu.

Obřanská slečna – Záhoří (str. 155)

Z Kladník, jižně od Lipníka n. B. Počátkem 16. století se tam skutečně připomíná tvrz, kterou tehdy koupili dřevohostičtí Žerotínové. V katastru obce je trať Olbramsko – kdysi ves Olbramice. Myslím, že se pověst netýká Obřanské, ale Olbramské slečny, tj. dcery zemana z Olbramic.

Obřanský hrad, nejvyšší na Moravě (701 m n. m.) stával až na Chvalčovsku za Hostýnem a leží od husitských válek v troskách.

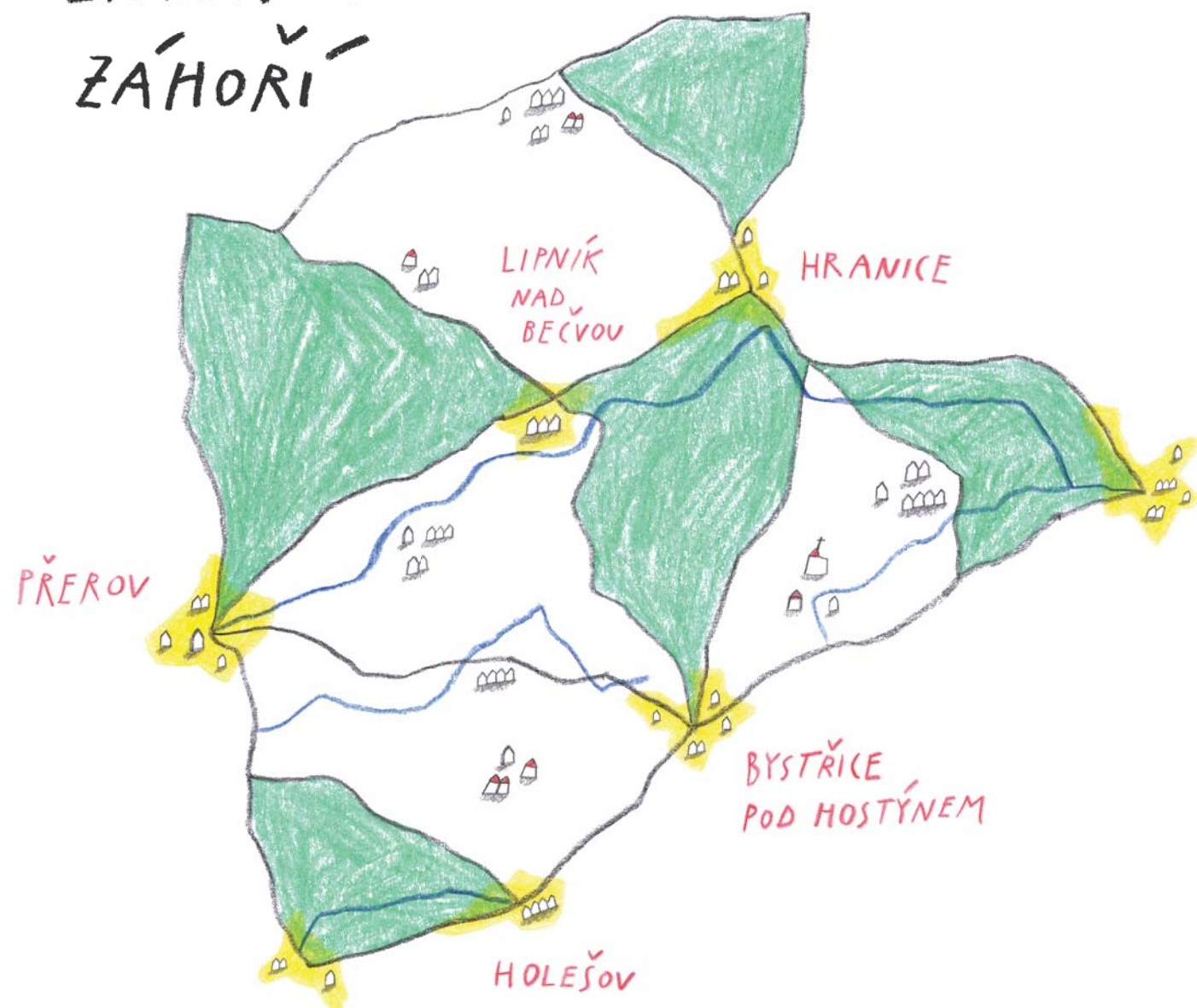
Z díla B. Štégera (zkratkou BŠ) vybral, uspořádal, jazykově, věcně a místopisně upravil a doplnil: Ing. Vilém Švec v r. 2017 (zkratkou VŠ).

OBSAH

O Ječmínkovi (Chropyně).....	9
Tobiáš de Marco (Kojetín, Měrovice n. Hanou)	12
O velké slunečnici	15
Proč se říká Koječákům pepřkaři (Kojetín)	19
Jak přišly ke jménu Rakodavy (Rakodavy, Věrovany)	21
O rytíři Havlovi (Kojetín, Vídeň)	24
O zlé mlynáře (Kojetín).....	27
O zlém vrchním (Tovačov, Věrovany)	28
Poslední poprava v Kojetíně (Kojetín, Kroměříž, Uhřetice)	33
Barborka (Kojetín)	36
O hastrmanovi (Klenovice, Kojetín, Tvorovice).....	39
O tvarohové nevěstě (Kojetín).....	42
O třech koláčích	45
Livarky (Němčice n. Hanou)	48
Jak byl založen Tovačov (Tovačov, Olomouc).....	51
Panské rozmary	55
(Bezměrov, Brno, Charváty, Kojetín, Olomouc a Víceměřice)	
Čarovná láhev	59
Hanácké moresy (Chropyně, Kojetín)	63

LIPENSKÉ ŽÁHOŘI

O princezně Muzikářce (Dřevohostice, Turovice).....	68
O pekelném šátku (Podhoří u Lipníka n. B., Potštát)	71
Zakletý myslivec (Podhoří u Lipníka n. B.)	74
Madlenka a zvon	77
(Bystřice p. Hostýnem, Lipník n. B., Vítonice)	
Zlá mlynářka (Paršovice, Helfštýn).....	79
Kozrálovský mlynář (Líšná, Prusinovice).....	83
Ohnivý muž (Radvanice, Veselíčko).....	85
Radvanický vodník (Radvanice)	86
Zeman Grubiš (Pavlovice u Přerova).....	89
O jednom vojákovi (Krakov, Všechnovice).....	91
Bílá holubička (Šišma)	95
Bílá paní v Dřevohosticích (Dřevohostice, Bezuchov)	97
Smrt kmotrou (Komárno)	101
Pyšný sedlák (Podhoří u Lipníka n. B.).....	105
Zedník králem (Hlinsko u Lipníka n. B.).....	109
Poklad za stodolou (Símře).....	112
Zbojníková nevěsta (Blazice).....	115
Švejdova mísa (Kelč, Zámrsky).....	119

Hodný trpaslík (Kyžlířov u Potštátu)	121
Kapitánka (Bohuslávky)	124
Dvě sestry (Stráž).....	127
Količinská kaplička (Količín).....	130
O hastrmanovi (Osek n. Bečvou)	133
O katovi (Lhotka u Přerova, Olomouc)	135
Josefka (Rakov).....	139
Pes Guráš (Opatovice)	145
Věšťák v Soběchleběch (Soběchleby)	148
Kovářův syn (Soběchleby)	151
Obřanská slečna (Kladníky, Obřany)	155
O zakleté princezně (Lhota u Lipníka n. B.)	159
Místopisný rejstřík.....	164
Poznámky k textu	172